

ЭЛЕКТРОН САВДО СОҲАСИДА ЛОЙИҲА БОШҚАРУВИ ИННОВАЦИЯЛАРИ

Ибрагимов Рустам Назирбой ўғли

Рақамли иқтисодиёт ва агротехнологиялар
университети магистранти

Аннотация. Ушбу мақолада электрон савдо соҳасида лойиҳаларни бошқаришда қўлланилаётган замонавий инновацияларнинг мазмуни, уларнинг аҳамияти, самарадорлиги ва амалиётда қўлланиш имкониятлари таҳлил қилинади. Шунингдек, рақамли технологиялар асосида лойиҳа бошқарувини такомиллаштириш бўйича халқаро тажриба ва маҳаллий мисоллар кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: электрон савдо, лойиҳа бошқаруви, инновация, рақамли технологиялар, автоматлаштириш, стратегия

Рақамлаштириш жараёни жадал кечаётган ҳозирги кунда электрон савдо (e-commerce) иқтисодиётнинг энг тез ривожланаётган соҳаларидан бирига айланди. Унда рақобатни юта олиш учун компаниялар лойиҳаларни нафақат самарали, балки инновацион ёндашувлар асосида бошқаришлари талаб этилади. Электрон савдо лойиҳаларидаги инновациялар орқали ташкилотлар мижозларга тезкор, қулай ва фойдаланувчига мос хизмат кўрсатиш имкониятига эга бўлмоқдалар.

OECD (Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти) методологиясига кўра, «электрон тижорат» ёки «Е-тижорат» тушунчаси кенг маънода компьютер тармоқларидан фойдаланган ҳолда корхоналар, хонадонлар, жисмоний шахслар ва давлат ташкилотлари ўртасида товарлар савдоси сифатида қаралади. Бунда савдо объекти сифатида фақат товарлар эмас, балки хизматлар

ҳам назарда тутилади: ахборот, консалтинг, молиявий, ҳуқуқий, тиббӣй, таълим, транспорт ва бошқалар.

Электрон тижорат тушунчасига шунингдек, ёзма матнлар, аудио ва видео контентни узатиш, ишлаб чиқариш жараёнларини мониторинг қилиш, буюртмаларни амалга ошириш, банк ва пул ўтказмалари, давлат харидлари, электрон биржалар фаолияти каби жараёнлар ҳам киради (OECD 2001, Mesut Savrul, Cüneyt Kiliç 2011).

Беляев ва Чайкина (2019) фикрига кўра ҳозирги кунда бутун дунёда миллий иқтисодиётлар рақамли иқтисодиётларга ўтаётган бўлиб, бу аввало илмий-техника инқилобининг натижалари билан боғлиқ. Электрон тижорат соҳасидаги инноватив лойиҳаларнинг муваффақияти мамлакатда телекоммуникация воситаларининг ривожланганлик даражаси ва аҳолининг кўпчилиги учун Интернет тармоғига кириш имкониятлари билан белгиланади.

Лойиҳа бошқарувидаги асосий инновациялар кўйидагилардан иборат, жумладан:

Agile ва Scrum методологиялари. Тез ўзгарувчи бозор шароитида лойиҳани қисмларга бўлиб, босқичма-босқич янгилаб бориш имконини беради. Электрон дўконлар, мобил иловалар ва веб-сайт янгиланишлари учун жуда қулай.

AI (Сунъий интеллект) ва машинали ўрганиш. Мижозлар хулқ-атворини таҳлил қилиш, шахсийлаштирилган тавсиялар бериш, автоматик чат-ботлар орқали хизмат кўрсатиш — буларнинг барчаси AI асосида лойиҳаларни интеллектуал бошқаришни таъминлайди.

Big Data ва аналитика. Катта миқдордаги мижозлар маълумотларини таҳлил қилиш орқали маркетинг стратегияларини янгилаш ва сотувни кўпайтиришда муҳим аҳамиятга эга.

Cloud (булутли) технологиялар. Сайтлар, маълумот базалари ва IT инфратузилмаларни тез ва самарали бошқариш имконини беради. Масофадан ишлаш учун ҳам қулай ечим.

DevOps платформалари. IT ва бизнес гурухлар ўртасида интеграцияни яхшилаб, лойиҳа циклларини қисқартиради ва тезкор жорий этиш имконини беради.

Замонавий электрон савдо муҳитида рақобат тобора кучайиб бораётган бир пайтда, лойиҳа бошқарувига инновацион ёндашувларни жорий этиш соҳаривожича учун ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда. Традицион бошқарув услублари орқали юқори натижаларга эришиш тобора қийинлашиб бораётган бир вақтда, Agile, AI, Big Data, Cloud, DevOps ва бошқа инновацион ёндашувлар лойиҳаларнинг самарадорлигини сезиларли даражада оширмоқда. Бунинг орқали нафақат ички жараёнлар автоматлаштирилади, балки мижозлар учун ҳам қулай ва тезкор хизмат яратилади.

Инновацион ёндашувлар, биринчи навбатда, хизмат кўрсатиш сифатини яхшилашга хизмат қилади. Масалан, сунъий интеллект асосидаги тавсия тизимлари мижознинг шахсий қизиқишларига асосланган маҳсулотларни таклиф этиб, унинг харид қилиш эҳтимолини оширади. Шу билан бирга, автоматик чат-ботлар ёрдамида 24 соатлик хизмат кўрсатиш имконияти яратилади, бу эса мижозларнинг ишончини мустаҳкамлайди.

Иккинчидан, инновацион бошқарув орқали савдо ҳажмини оширишга эришиш мумкин. Big Data технологиялари орқали мижозларнинг харид қилиш хатти-ҳаракатлари таҳлил қилиниб, мақсадли реклама ва қайта маркетинг (retargeting) кампаниялари самарали тарзда олиб борилади. Бу эса айниқса, рақобат юқори бўлган сегментларда фойдаланувчиларни сақлаб қолиш ва қайта жалб қилиш имконини беради.

Учинчи муҳим самара – хато ва камчиликларни минималлаштиришдир. Инновацион бошқарувда автоматлаштирилган тестлаш, тасдиқ жараёнлари ва real-time мониторинг орқали хатолар олдиндан аниқланади ва уларнинг бизнесга таъсири камайади. Шу билан бирга, DevOps методологияси орқали ишлаб чиқувчилар ва операция жамоалари биргаликда иш олиб боришлари туфайли, янги функциялар тезроқ ва ишончлироқ жорий этилади.

Тўртинчи самара – лойиҳа жорий этиш жараёнининг тезлашиши. Традицион моделларга нисбатан Agile, Scrum ва DevOps каби ёндашувлар лойиҳани қисмларга бўлиб, босқичма-босқич амалга оширишга имкон беради. Бу эса бозордаги ўзгаришларга тез мослашиш, мижоз талабларига тез жавоб бериш ва хизматларни зудлик билан такомиллаштириш имконини беради.

Шунингдек, булутли (cloud) технологиялардан фойдаланиш орқали инфратузилмани масштаблаш, маълумотларни хавфсиз сақлаш ва масофавий жамоалар билан ҳамкорлик қилиш имкони ҳам кенгаяди. Электрон тўлов тизимлари, омбор ва логистика бошқаруви, товар ҳаракати назорати каби бизнеснинг муҳим йўналишлари ҳам автоматлаштирилган ва бир-бири билан интеграциялашган ҳолатда фаолият юритади.

Инновацион ёндашувлар электрон савдо лойиҳаларининг жадал ва самарали амалга ошишини таъминлайди. Улар бизнес жараёнларини рақамлаштириш, мижозларнинг эҳтиёжларига тезкор жавоб бериш ва бозордаги позицияни мустаҳкамлаш учун замонавий ва зарур воситалар ҳисобланади. Шу сабабли, ҳар қандай электрон савдо компанияси инновацияларни стратегик жиҳатдан ўз фаолиятига жорий этиши зарур.

Халқаро ва маҳаллий тажрибалар таҳлилидан шуни кўрсатадики, Amazon (АҚШ) AI ва логистика соҳасидаги инновациялар ёрдамида дунёдаги энг йирик электрон савдо платформасига айланди. AI асосидаги тавсия тизими компаниянинг 35% фойдасини таъминлайди. Alibaba (Хитой) ўз лойиҳаларида блокчейн, AI ва Big Data'ни кенг қўллаб, логистика ва тўлов тизимларини автоматлаштирган ҳолда мижозларга хизмат кўрсатиш самарадорлигини оширмоқда. Ўзбекистонда Uzum Market электрон савдо платформаси лойиҳа бошқарувига инновацион ёндашиб, маҳаллий маҳсулотлар, қисқа етказиб бериш муддати ва мобил иловалар орқали ўз мижозлар базасини жадал ривожлантирмоқда.

Электрон савдо соҳасида лойиҳаларни бошқаришда инновацион ёндашувлардан фойдаланиш бугунги рақамли иқтисодиётда нафақат муҳим,

балки зарурий омил сифатида намоён бўлмоқда. Жаҳон амалиёти шуни кўрсатмоқдаки, рақобатбардошликни сақлаб қолиш, мижозларга тезкор ва қулай ечимлар таклиф этиш, бозордаги ўзгаришларга мослашиш каби вазифалар фақат инновацион технологиялар асосида бажарилиши мумкин.

Инновацион ёндашувлар лойиҳаларни Agile, Scrum ва DevOps каби замонавий методологиялар асосида ташкил этиш, уларни қисмларга бўлиб, қисқа муддатларда натижа бериш имкониятини яратади. Бу эса электрон савдо каби тез ўзгарувчан ва технологияга боғлиқ соҳада жуда муҳим ҳисобланади. Шунингдек, сунъий интеллект (AI), катта маълумотлар (Big Data), булутли технологиялар (Cloud) ва автоматлаштириш воситалари орқали жараёнлар самарадорлиги ошади, инсон хатолари камаяди ва харидорларга мослашувчан ечимлар таклиф этилади.

Инновацияларнинг яна бир муҳим жиҳати – шахсийлаштириш ва мижоз тажрибасини яхшилашдир. Масалан, сунъий интеллект асосидаги тавсия тизимлари, автоматик чат-ботлар ва real-time хизматлар орқали ҳар бир мижоз индивидуал ёндашувга эга бўлади. Бу эса мижознинг электрон платформада кўпроқ вақт ўтказишига, такрорий харидларни амалга оширишга ва брендингга содиқ қолишига сабаб бўлади.

Шу билан бирга, лойиҳаларда инновацион бошқарув моделларини жорий этиш орқали ташкилот ичида ҳам самарадорлик ортади: иш жараёнлари қисқаради, турли бўлимлар ўртасида интеграция мустаҳкамланади, қарорлар қабул қилишда маълумотларга асосланган ёндашув кенгайди. Модулли ва масштабланувчи лойиҳа ечимлари электрон савдо фаолиятининг барча йўналишларини – логистикадан тортиб, маркетинг ва хизмат кўрсатишгача – қамраб олиши мумкин.

Бундан ташқари, инновацион технологиялар асосида бошқарилган лойиҳалар инвесторлар ва ҳамкорлар учун ҳам жозибадор бўлади. Чунки улар бизнес жараёнларининг шаффофлиги, прогнозлаш имкониятлари ва таваккалчилик даражасининг пастлиги билан ажралиб туради.

Хулоса қилиб айтганда, электрон савдо соҳасида инновацион ёндашувларга асосланган лойиҳа бошқаруви – бу фақат технология эмас, балки стратегик афзаллик, барқарор ўсиш ва бозорда узоқ муддатли муваффақиятнинг кафолатидир. Бундай ёндашувни ўз фаолиятида татбиқ этаётган компаниялар рақобатга тайёр, миждозга яқин ва технологик жиҳатдан кучли субъектлар сифатида шаклланиб бормокда.

Шу сабабли, электрон савдо билан шуғулланувчи ҳар қандай корхона ўз лойиҳаларини инновацион платформа ва методологиялар асосида қайта кўриб чиқиши, рақамли трансформацияни стратегик мақсад сифатида белгилаши ва бу жараёнга ихтисослашган мутахассисларни жалб этиши зарур. Бу орқали лойиҳалар нафақат муваффақиятли амалга ошади, балки компаниянинг умумий бозордаги нуфузи ва даромад салоҳияти ҳам сезиларли даражада ортади.

Фойдаланган адабиётлар руйхати

OECD. Measuring ICT Usage and Electronic Commerce in Enterprises: Proposal For A Model Questionnaire. Paris: OECD, 2001. P. 1–16.

Mesut Savrul, Cüneyt Kiliç. E-Commerce As an Alternative Strategy In Recovery From The Recession. Materials of the 7th International Strategic Management Conference: Procedia Social and Behavioral Sciences. 2011. No. 24. P. 247–259.

Беляев Э.И., Чайкина Е.В. (2019) ИННОВАЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ. «Хроноэкономика» № 2 (15). Апрель. 45-49 стр